

ראש ישיבת עץ חיים

1734567

הנצי"ב זצ"ל

1734567

1734567

בשימנו עין על מצב עמנו בארצנו בדורנו היתום, אז תפרוץ אנחה עמוקה מקרב לבנו לראות, כי המארה הגדולה הרובצת עלינו היא נטילת כבוד מבית חיינו פנימה. עוד בדור העבר נמצאו לא לבד רבנים ורועי העדה, אך גם גבירים ובעלי עסק אשר הקדישו רובי עתותם לתורה ולעניני הכלל, היו חכמים רואים את הנולד ועשו כל מה שבכחם לחזק את עמודי הדת ואת מוסרות האחדות הלאומית בין בני עם מפורז ומפורד, בעוד אשר בימינו, אבדו אנשי מעשה, אין מתעוררים בצדק לשוב נתיבות הכנסיה הישראלית וגם מראשי העם ומאשריו, עיני העדה ורבני הקהלות לא נראה. כי ישימו לב אל עתידות הדת וקיומה בעתים הללו, להקדים רפואה לעם נגש ונענה אשר באו מים עד נפשו — זו תורתו, עתה כאשר גר־אלהים — נשמת כנסת ישראל טרם נכבה ועוד לא פסה התקוה לתת להתורה תקומה בארצנו, רבותינו אלה יוצאים ידי חובתם באנחה או בפטפוטי דברים על ענינים שאינם לא מעלים ולא מורידים את כבוד היהדות בארצנו. בדור יתום כזה עלינו לחבב ביותר את היחידים השרידים, אשר מד' אמות של הלכה הם צופים ומביטים לאחרית הימים ובשבתם באהלה של תורה יעבדו עבודתם ברוב אונים ובהכשר דעת לקיום הכנסיה ונצחיות התורה בין בני בית יעקב יושבי ארצנו.

בין היחידים השרידים האלה יתנוסס לתפארה הרב הגאון הגדול ורב פעלים לתורה ולתעודה רבי נפתלי צבי יהודה ברלין שליט"א ריש מתיבתא בישיבת "עץ החיים" בית אולפנא אשר בוואלאזין יע"א, הבית אשר עד היום הוא האחד ואין שני לו כמעט, להעמיד רבנים—תורנים בישראל וממנו יצאה אורה זו תורה אל רבים מערי המדינה.

הגאון ר' נפתלי צבי יהודה נ"י הוא חטר מגזע ישישים בעיר מיר אשר בפלך מינסק, נולד לאביו הרב הנכבד רבי יעקב ברלין ז"ל בשנת תקע"ז ובהיותו כבן ארבע עשרה שנה כבר בא בברית הנשואין עם בתו של הגאון רבי יצחק ז"ל ר"מ בוואלאזין בימים ההם.

עוד בימי נעוריו נראה, כי האיש הזה לגדולות גוצר, שקידתו העצומה, התרחקות מכל מנעמי החיים, התמדתו הנפלאה והנטיה הישרה, להעמיק שאלה בכל מקצועות התורה, לנטות מדרך הפלפול העקום ולתור ולדעת את האמת הנכוחה בתורה, כל זה נתנו עדיהם, כי עתיד תלמיד חכם זה להיות למאיר נתיבות התורה ומישר דרכי הלמוד לרבים מבני גילו, ובימים ההם התאמצו כל תופשי התורה לשום כל מעינם בפלפולי הסוגיות בתלמוד, בחדושי גפ"ת והמהרש"א, אשר היה אז לעינים לכל הוגי התלמוד. הדרך הזאת — דרך העמקות והחדוד הפלפולי היתה כבושה לרבים וגם חותנו הגאון הגדול שהיה נודע בישרת שכלו הבהיר שם לפני הרב הגאון נצי"ב

את התורה הזאת, אך האיש הנעלה הזה, אף כי היה עוד עול ימים ולא מצא את לבבו נכון להתחרות בארז חותנו הגאון ז"ל, נטה בכל זאת מהדרך הכבושה לרבים ותחת הדיקנות היתירה שאין לה בעולמה אלא ד' אמות של ההלכה שהיא עסוקה בו, שם פניו אל דעת התורה שבעל פה במקוריה הראשונים ועל פי רוח הבקרת הישרה הטבועה בלבו הכיר את אוצר החכמה והאור הגנוז בספרי שני התלמודים וירבה לשקוד על תורת כהנים, ספרי וספרא והתוספות, אבני קדש אלה, שהיו אבני פנה לבנין התלמוד הנאדר הבנוי לתלפיות. המחשבה הגדולה הזאת, לעזוב את הפלפול המחדד את השכל, אך לא ימלא דעת את הנפש השוקקה לבא עד חקר הענינים הראשיים ויסודות התורה ולאחוז במשפט הבקרת ההגיונית ובחקר ספרי הקדמונים אשר מהם יתד ופנה לדעת יסודות תורה שבעל פה, המחשבה הגדולה הזאת אשר גולדה אז בלב הנציב לא מצאה מסלות בלב תופשי התורה בזמנו וגם לא הרגיעה רוח חותנו הגאון ז"ל, אך הוא באמץ רוחו לא שת לב לכל זה ולא הטה אוזן להתלחשים עליו לאמר, כי עד נצח לא יראה אור בהיר בהתלמוד בלי אספקלרית המפרשים האחרונים. הגאון הנצי"ב בא לידי החלטה, כי רק בדעה נכונה את ראשוני המפרשים ועוד יותר את ספרי התנאים והאמוראים, כהת"כ, הספרא, התוספתא והאחרון הכביד התלמוד ירושלמי, אשר אותו עזבו רוב התלמודיים בזמנו, כי רק בידיעה נכונה בהספרים האלה נוכל לפתוח לנו שערי התלמוד הבבלי ולפתור כל סתום וחתום בסוגיות הש"ס.

רבים ראוהו דרכי למודו כן תמהו על שיטתו החדשה ויוסיפו להתפלא על השקידה העצומה הדרושה לדרך למוד כזה, ובהיותו בן עשרים ושלוש שנים כבר ראה לבו הרבה חכמה ודעת בכל מקצועות תורה שבעל פה ואז החל לכתוב ספרו הגדול על "הספרי" חמדה גנוזה עמו עד היום *) למלאכה כזאת קרב רק אחרי אשר חש בנפשו, כי כבר הביא אל קרבו הבקיות העצומה בשני התלמודים וביחוד בתורת כהנים אשר מקומות רבים בו מפיצים אור חדש גם על דברי הספרי, כדברי תורה העניינים במקום זה ועשירים במקום אחר. בימים ההם ונפש הגאון הנצי"ב ירעה לו בראותו, כי כל חבריו מעמיקים רק לדעת סוגיות התלמוד ע"י מפרשינו הרבים ומדברי אלהים חיים אשר בספרי התנאים בהתוספות ושני התלמודים, המכילתות וספרא וספרי יעלימו עיניהם, והנה נמצא לו אח בדעות ורעה אהוב בנפש גאון הדור רבי דוד לוריא זצ"ל הנודע עד היום בשמו רבי דוד מביחוב הנודע עתה לשם ולתהלה כאחד מטובי המבקרים התלמודיים מדור שלפנינו. האיש הגדול אשר עשה לו שם עולם בפירושו על פרקי דרבי אליעזר. הנצי"ב שלח איזה עליים למבחן מספרו על הספרי אל הרד"ל ז"ל. זה האחרון הכיר וידע כי דרך כוכב חדש על שמי היהדות התלמודית ויספר תהלתו בקהל רב, גם חותנו הגאון ז"ל ראה ונוכח כי ישר היה את חתנו, שם הגאון הנצי"ב יצא עתה לתהלה בארץ ומני אז ועד עתה הנהו כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק וחדשים לבקרים יביא את פרי מחשבותיו מנחה להספרות התלמודית.

(*) הננו מעוררים בזה את כבוד הגאון שליט"א לזכות את הרבים מתופשי התורה בהוצאת הספר היקר הזה לאור עולם ולהאיר עיני רבים ממבקשי הדעת.

בשנת תרי"א מת הגאון הצדיק ר' יצחק זצ"ל חותנו ותושם משרת ראש הישיבה על שכם חתנו הבכור הגאון ר' אליעזר יצחק זצ"ל וגיסו הגאון הנצי"ב ג"י היה לו למשנה. ראש הישיבה הג' רא"י היה איש ידוע חולי ואיש מכאובות וכבד עליו לנשוא העול הכבד של הנהגת הישיבה ובשנת תרי"ד נאסף אל עמיו והגאון הנצי"ב לקח אחרי כבוד להרביץ תורה בישראל בבית אולפנא של הגאון הגדול רבי חיים מוואלאזין זצ"ל וברוב עז והדר כהן פאר במקדש התורה, ויגבר חילים לתורה ולתעודה ותהי ראשית עבודתו לחזק סדרי הישיבה ולהרים דרכי הלמוד לאמתה של תורה, נגד הפלפול העקום. ביחוד שם לבו להרחיב ידיעת התורה והבקיאות בספרי קדמונים. בין גאוני ארצנו הוא כמעט האחד אשר שם לבו אל ספרי התנאים הראשונים ספרא וספרי ומכילתא, המה השתות שמהם הושתתו שני התלמודים, כאמור למעלה גם התבונן על דרכי הקדמונים הגאונים שהיו קרובים בזמן אל חתימת התלמוד כרב יהודאי גאון, רב אחא משבחה ורבינו האלפסי, הוא שם לו למטרה להפיץ אור על דבריהם ביחוד במקומות שמביאים דברי התלמוד בחלופי גרסאות או השמטות אשר בדבור אחד פושט הענין את צורתו הראשונה ומקבל צורה חדשה ורבים מהפלפולים נהיו כלא היו ויפלו מאליהם. ראשית עבודתו היתה להאיר עיני המעינים בהלכות גדולות ששנה לנו רבינו הגדול הרי"ף זצ"ל ויגל אוצר חדש מחלופי גירסאות, אשר עין רואה תעידם כי כן היתה כונת הרמב"ם בהשמיטו כמה עיקרי דינים, מצד הנוסחאות בתלמוד שהיו לפניו כמו לפני הרי"ף, אשר בעקבותיו יצא. על פי דרך הבקרת הזאת נתבטלו מאליהם תלי תלים של פלפולים על הרמב"ם, אשר כרובם המה הררים תלויים בשערה דקה. הרעיון הזה רחף לפני רבינו ריש מתיבתא דעץ-החיים בחבורו "העמק שאלה" על שאילתות דרב אחאי, אשר בדרכו הפשוט והישר דלה פנינים מים התלמוד בעזרת שקידתו על הספר הקדמון הזה. בשמעו כי בהביבוליותיקה הקיסרית בעה"מ יש שאלות דרב אחאי ישן גושן בכת"י לא נח ולא שקט עד אשר בא לעה"מ ובעזרת הרב החכם הגדול ד"ר הרכבי ג"י השיג את הספר לקנין עולם ויגל חדשות ונצורות בחלופי הנוסחאות שבין השאלות בכ"י ובין הנדפס. בעת ההיא כתב גם כן ביאורו על התורה, אשר גם בו היתה לו האמת לקרן הבקרת הנאמנה למשקלת וישר דברי חז"ל עפ"י הדקדוק בסגנון מליצת הכתוב.

אך בכל עבודתו בתלמוד תורה היה בכל העת ההיא בעל-מעשה ויט שכמו לסבול עול העבודה בהנהגת הישיבה וירבה את הכנסותיה ויתמוך תמיכה רבה את בני העניים, אשר מהם תצא תורה, וה' הופיע על כל עצותיו, כי נתוספו ספסלי בבי מדרשא ומספר התלמידים עלה לארבע מאות איש (כן ירבו), גם הרגיל אותם לשנן פרשה אחת בכל יום מפרשת השבוע ויער אזנם למוסר לדעת איך ללכת נגד החיים, לבל ירום לבם על אחיהם, התאמץ להשריש בלב תלמידיו אהבת האומה וחבת כנסת ישראל, וברוחו חנך גם את בנו אשר יפה כחו ככח האב הגאון הגדול ר' חיים ברלין שליט"א אשר כהן מלפנים בכהונת הרבנות במאסקוי, ועתה הוא שוכן כבוד בעיר ביאלא בתור איש פרטי, כי חננו ה' בעשר ואיננו משתמש בתגא, ועזר גדול בהנהגת הישיבה להגאון הנציב שליט"א היה לו חתנו הגאון ר' רפאל שי' וחתנו השני הגאון ר' חיים בנו של הגאון הגדול והחריף הגודע הר"ר יוסף דוב סאלאווייצ'יג שליט"א

אב"ד בבריסק דליטא. זה השני יציע שלש פעמים בשבוע שעור בסוגיות הש"ס ורבים יתפלאו מאד על סגנונו החד ועם זה הולך למישרים בדרכי ההגיון והסברא הישרה. בשנה העברה הוציא לאור הגאון הנצי"ב פירוש על שיר השירים בדרך הפשט וכתוב במליצת ישרון בסגנון נעים ונחמד. בקיץ התרמ"ו יצאה אש ותאכל את כל העיר וואלאזין עם בית אולפנא לישיבת "עץ החיים" אז כמעט נפוץ העדר, אך לב הרועה הנאמן הנהו עשוי לבלי חת ולא התרפה ביום צר ובשלשה ירחים הקים בית האולפנא על תלו. בעת ההיא הראה את כל כביר כח לבו, כי לא פנה אל עניניו הפרטים ואל רכושו אשר הלך תמס, כי אם שקד על פתחי נדיבים ויחזיר עטרת התורה ליושנה. הגאון הנצי"ב הוא באמת דורש השכלה נאמנה וחפץ בכבודה של תורה שהרב הרועה עדר ה' יהיה איש בעל מדות תרומיות ובעל גימס וידיעת התבל במדה נחוצה לתנאי החיים, ביחוד שידע שפת המדינה. ואם יתנגד לקביעות עתים ללמודי חול הוא מיראתו שלא יעשו התלמידים השכלתם קבע ותורתם עראי — בכל זאת עשה עתה תקנה גדולה שאלה מהתלמידים שכבר באה דעת התורה אל קרבם וגם התחוללה דעתם עליהם יקבעו עתים מזומנים ללמודי חול בתא מיוחד ועפ"י הדרכת מורים מובהקים — גאוננו הנצי"ב שליט"א הוא המחזיק בכל כחו בהרעיון הנשגב של ישוב אה"ק, כמה פעמים יצא לדבר ע"ד קדושת הדעה הזאת במה"ע לב"י ומי יתן וירבו רבנים ומורים כמותו בין בני ישראל אשר בארץ רוסיא כהגאון הזה אשר זה ארבעים שנה הוא ככהן גדול משמש בכהונת התורה בישיבת "עץ החיים", וה' האוהב השערים המצוינים בהלכה יאמצהו ויחזקהו להשלים כל חפצו ודור לדור יביע תהלתו כרב בעל תלמוד ומעשה כאחד.

דברי

1234567

1234567

("כנסת ישראל")

הדפסה ברזולוציה מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

מאמרי הראיה קוק, אברהם יצחק בן שלמה זלמן הכהן עמוד מס': 141 הודפס ע"י אוצר החכמה